

Ministarstvo za
ljudska i manjinska
prava

UMHCG

OPŠTI KOMENTAR BR. 2 (2014)

Član 9: Pristupačnost

**KARAVAN
O LJUDSKIM
PRAVIMA OSI**

Impressum:

Izdavač:

Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore

Za izdavača:

Marina Vujačić

Izvor:

**[Committee on the Rights of Persons with Disabilities
General Comments](#)**

S engleskog prevela:

Vesna Popov

Dizajn:

Gavro Kračković

Podgorica, 2020.

I Uvod

1. Pristupačnost je preduslov za samostalan život i puno i ravnopravno učešće osoba s invaliditetom u društvu. Bez pristupa fizičkom okruženju, prevozu, informacijama i komunikacijama, uključujući informacione i komunikacione tehnologije i sisteme, kao i drugim objektima i uslugama otvorenim ili obezbijeđenim za javnost, osobe s invaliditetom ne bi imale jednake mogućnosti učešća u društvu u kojem žive. Nije slučajno to što pristupačnost predstavlja jedan od principa na kojima se zasniva Konvencija o pravima osoba s invaliditetom (član 3 (f)). Istorijski gledano, pokret osoba s invaliditetom je tvrdio da je pristup fizičkom okruženju i javnom prevozu preduslov za slobodu kretanja osoba s invaliditetom, kao što to definiše član 13 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima i član 12 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima. Slično i pristup informacijama i komunikacijama može se smatrati preduslovom za slobodu mišljenja i izražavanja za osobe s invaliditetom, što je garantovano članom 19 Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima i članom 19, paragraf 2 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima.

2. Član 25 (c) Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima garantuje pravo svakom građaninu ili građanki da ima pristup, pod opštim uslovima jednakosti, javnim službama i uslugama u svojoj zemlji. Odredbe ovog člana mogu poslužiti kao osnov da se pravo na pristup uvrsti u temeljne dokumente o ljudskim pravima.

3. Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije garantuje svakome pravo na pristup svakom mjestu ili usluzi namijenjenoj široj javnosti, kao što su prevoz, hoteli, restorani, kafići, pozorišta i parkovi (član 5 (f)). Time je stvoren presedan u međunarodnom pravnom okviru za ljudska prava u kojem se pravo pristupa smatra pravom samim po sebi. Treba priznati da su za pripadnike različitih rasnih i etničkih grupa prepreke za slobodan pristup različitim mjestima i uslugama otvorenim za javnost bile posljedica predrasuda i spremnosti da se nezakonitom primjenom sile ograniči pristup mjestima koja su bila fizički pristupačna. S druge strane, osobe s invaliditetom suočavaju se s tehničkim i okolinskim barijerama, koje je u većini slučajeva izgradio čovjek, kao što su stepenice na ulazima u objekte, nedostatak liftova u višespratnim zgradama ili nepostojanje informacija u pristupačnim formatima. Izgrađeno okruženje uvijek je u vezi s društvenim i kulturnim razvojem, kao i s običajima, tako da je ono uvijek pod punom kontrolom društva. Ove vještačke barijere često su više prouzrokovane nedostatkom informacija i tehničkog znanja nego što su posljedica nečije svjesne želje da spriječi pristup osoba s invaliditetom određenim mjestima i uslugama namijenjenim za širu javnost. U namjeri uvođenja politika koje će poboljšati pristupačnost za osobe s invaliditetom, neophodno je promijeniti stav društva prema njima, boriti se protiv stigme i diskriminacije kroz stalne edukacije, podizanje svijesti javnosti, kroz kulturne kampanje i komunikaciju.

4. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i Međunarodna konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije su jasno ustanovile pravo na pristup kao dio međunarodnog javnog prava. Pristupačnost zbog toga treba posmatrati kao potvrdu socijalnog aspekta prava na pristup iz perspektive invaliditeta. Konvencija o pravima osoba s invaliditetom definiše pristupačnost kao jedan od osnovnih principa na kojima ovaj instrument o ljudskim pravima počiva – suštinski preduslov za efikasno i ravnopravno ostvarivanje različitih građanskih, političkih, ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava za osobe s invaliditetom. Pristupačnost treba posmatrati ne samo u kontekstu jednakosti i nediskriminacije, nego i kao način ulaganja u društvo i kao sastavni dio agende za održivi razvoj.

5. Iako različiti ljudi i organizacije imaju različito shvatanje značenja informaciono-komunikacionih tehnologija (IKT), svi priznaju da IKT predstavljaju okvirni pojam koji obuhvata svako sredstvo, aplikaciju ili uređaj za informacije i komunikacije, kao i njihov sadržaj. Ovakva definicija obuhvata širok spektar tehnologija za pristup, poput radija, televizije, satelita, mobilnih telefona,

fiksni liniji, računara, hardvera i softvera informaciono-komunikacionih mreža. Važnost IKT leži u njihovoj sposobnosti da otvore širok spektar usluga, transformišu postojeće usluge i stvore povećanu potražnju za pristup informacijama i znanju, naročito za zapostavljene i isključene grupe stanovništva kao što su osobe s invaliditetom. Član 12 Međunarodnih telekomunikacionih pravila (usvojenih u Dubaiju, 2012) predviđa pravo osoba s invaliditetom na pristup međunarodnim telekomunikacionim uslugama, uzimajući u obzir relevantne preporuke Međunarodne unije za telekomunikacije (ITU). Odredbe ovog člana mogu poslužiti kao osnova za jačanje nacionalnih zakonodavnih okvira država potpisnica.

6. U svom Opštem komentaru br. 5 o osobama s invaliditetom (iz 1994), Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava naglasio je dužnost država potpisnica da sprovedu Standardna pravila Ujedinjenih nacija za izjednačavanje mogućnosti za osobe s invaliditetom¹¹. Standardna pravila naglašavaju značaj pristupačnosti fizičkog okruženja, prevoza, informacija i komunikacija za izjednačavanje mogućnosti za osobe s invaliditetom. Ovaj koncept je razrađen u Pravilu br. 5, kojim su pristup fizičkom okruženju, informacijama i komunikacijama označeni kao oblasti za prioritete aktivnosti država. Značaj pristupačnosti takođe proističe i iz Opšteg komentara 14 Komiteta za ekonomska, socijalna i kulturna prava iz 2000. (paragraf 12) o najvišem mogućem standardu zdravlja. U Opštem komentaru br. 9 (iz 2006) o pravima djece s invaliditetom Komitet za prava djeteta je naglasio činjenicu da fizička nepristupačnost javnog prevoza, infrastrukture i objekata, uključujući vladine objekte, trgovačke prostore i prostore za rekreaciju, predstavlja značajan faktor u marginalizaciji i isključivanju djece s invaliditetom i značajno ugrožava njihov pristup uslugama, uključujući zdravstvenu zaštitu i obrazovanje. Ovaj Komitet je ponovo naglasio značaj pristupačnosti u svom Opštem komentaru br. 17 (iz 2013) o pravu djeteta na odmor, rekreaciju, igru, zabavu, kulturni život i umjetnost.

7. *Kratki pregled Svjetskog izveštaja o invalidnosti*, objavljen 2011. od strane Svjetske zdravstvene organizacije i Svjetske banke u okviru najširih konsultacija ikada održanih uz učešće stotina stručnjaka za pitanja invaliditeta, naglašava da su izgrađeno okruženje, sistemi prevoza, informacije i komunikacije često nepristupačni osobama s invaliditetom (str. 10). Osobe s invaliditetom su spriječene da uživaju neka osnovna prava, kao što su pravo da traže posao ili pravo na zdravstvenu zaštitu, usljed nepostojanja pristupačnog prevoza. Nivo primjene zakona o pristupačnosti u mnogim zemljama ostaje nizak, a osobama s invaliditetom je uskraćena sloboda izražavanja zbog nepristupačnih informacija i komunikacija. Čak i u zemljama u kojima postoje usluge prevođenja na znakovni jezik za osobe s oštećenjem sluha, broj kvalifikovanih prevodilaca je previše mali da bi se zadovoljila rastuća tražnja za njihovim uslugama, a činjenica da prevodioci moraju da putuju do klijenata čini njihove usluge previše skupim. Osobe s intelektualnim i psihosocijalnim invaliditetom, kao i osobe s oštećenjem vida i sluha, suočavaju se s barijerama kada pokušavaju da pristupe informacijama i komunikacijama usljed toga što one ne postoje u lako razumljivim formatima, u augmentativnim i alternativnim tehnikama i načinima komuniciranja. Ove osobe takođe nailaze na barijere prilikom pristupa uslugama zbog predrasuda i nedostatka odgovarajuće obuke osoblja koje pruža te usluge.

8. Izveštaj Međunarodne unije za telekomunikacije *Učinimo televiziju pristupačnom* (objavljen 2011), napisan u saradnji s Globalnom inicijativom za inkluzivne IKT, ističe da značajan broj od ukupnog broja osoba s invaliditetom, koji iznosi jednu milijardu, ne može da uživa u audio-vizuelnim sadržajima. Do ovoga dolazi zbog nepristupačnosti sadržaja, informacija i/ili uređaja neophodnih za pristupanje tim uslugama.

9. Opšta informatičko-komunikacijska zajednica priznaje pristupačnost od prve faze Svjetskog samita za informaciono društvo održanog u Ženevi 2003. Ovaj koncept, unijet i promovisan od

1 Rezolucija Generalne skupštine 48/96, aneks.

strane pokreta osoba s invaliditetom, uključen je u Deklaraciju načela samita u paragrafu 25 koji glasi: "25. Distribucija i jačanje globalnog znanja za razvoj može se unaprijediti uklanjanjem barijera za ravnopravan pristup informacijama za ekonomske, socijalne, političke, zdravstvene, kulturne, obrazovne i naučne aktivnosti i olakšavanjem pristupa informacijama u javnom domenu, uključujući primjenu univerzalnog dizajna i asistivnih tehnologija".^[2]

10. Komitet o pravima osoba s invaliditetom je tretirao pristupačnost kao jedno od ključnih pitanja u svakom od deset interaktivnih dijaloga vođenih s državama potpisnicama Konvencije prilikom razmatranja njihovih inicijalnih izvještaja u periodu prije pisanja ovog Opšteg komentara. Sva zaključna razmatranja upućena državama sadržale su i preporuke u vezi s pristupačnošću. Nepostojanje odgovarajućih mehanizama za monitoring primjene relevantnih propisa i standarda pristupačnosti u praksi jedan je od uočenih izazova koji je zajednički svim zemljama. U nekim državama potpisnicama monitoring je u nadležnosti lokalnih tijela kojima su nedostajali tehničko znanje o pristupačnosti, ljudski i materijalni resursi za obezbjeđivanje efikasnog sprovođenja odredbi Konvencije u praksi. Još jedan zajednički izazov je bio nedostatak obuke za relevantne aktere i nedovoljna uključenost osoba s invaliditetom i njihovih reprezentativnih organizacija u procese obezbjeđivanja pristupa fizičkom okruženju, prevozu, informacijama i komunikacijama.

11. Komitet o pravima osoba s invaliditetom bavio se pitanjem pristupačnosti i u svojoj jurisdikciji po individualnim predstavkama. U slučaju *Njusti & Takač (Nyusti and Takács) protiv Mađarske* (predstavka br. 1/2010, stavovi po predstavi usvojeni 16. aprila 2013), Komitet je zauzeo stav da sve usluge namijenjene javnosti ili otvorene za javnost moraju biti pristupačne shodno odredbama člana 9 Konvencije. Od države potpisnice je zatraženo da osobama s oštećenjem vida obezbijedi pristup bankomatima. Komitet je između ostalog preporučio da bi država potpisnica trebalo da utvrdi „minimalne standarde pristupačnosti bankarskih usluga koje pružaju privatne finansijske ustanove za osobe s oštećenjem vida i drugim vrstama oštećenja... da stvori pravni okvir s konkretnim, sprovedivim i vremenski oročenim parametrima za monitoring i procjenu postepenog prilagođavanja ranije nepristupačnih bankarskih usluga od strane privatnih finansijskih ustanova kako bi te usluge postale pristupačne" i da „osigura da svi novi bankomati koji se stavljaју u pogon i druge nove bankarske usluge budu potpuno pristupačne osobama s invaliditetom" (paragraf 10.2 (a)).

12. Imajući u vidu navedene presedane i činjenicu da pristupačnost zaista predstavlja suštinski preduslov za puno i ravnopravno učešće osoba s invaliditetom u društvu, kao i za efikasno ostvarivanje svih ljudskih prava i osnovnih sloboda ovih osoba, Komitet smatra da je neophodno da usvoji Opšti komentar o članu 9 Konvencije – o pristupačnosti, u skladu sa svojim Poslovníkom o radu i ustanovljenom praksom tijela koja se bave dokumentima o ljudskim pravima.

II Normativni sadržaj

13. Član 9 Konvencije o pravima osoba s invaliditetom propisuje: „Da bi osobama s invaliditetom omogućile da samostalno žive i u potpunosti učestvuju u svim aspektima života, države potpisnice preduzeće odgovarajuće mjere da osobama s invaliditetom, na osnovu jednakosti s drugima, osiguraju pristup izgrađenom okruženju, prevozu, informacijama i komunikacijama, uključujući informacione i komunikacione tehnologije i sisteme, kao i drugim uslugama i objektima namijenjenim javnosti, kako u urbanim tako i u ruralnim sredinama.“ Važno je što je pitanje pris-

2 Vidjeti "Deklaracija o principima: Izgradnja informacionog društva: globalni izazov u novom milenijumu", usvojenu od strane Svjetskog samita za informaciono društvo u svojoj prvoj fazi, održanog u Ženevi 2003. (WSIS-03/GENEVA/DOC/4-E), paragraf 25.

tupačnosti pokriveno u svoj svojoj kompleksnosti, uključujući fizičko okruženje, prevoz, informacije i komunikacije i usluge. Fokus više nije na pravnoj prirodi lica koje je vlasnik objekata, saobraćajne infrastrukture, vozila, informacija i komunikacija i usluga. Dok god su dobra, proizvodi ili usluge namijenjeni ili su na raspolaganju javnosti, oni moraju biti pristupačni za sve, bez obzira na to da li ih posjeduju i/ili pružaju državni organi ili privatna preduzeća. Osobe s invaliditetom treba da imaju jednak pristup svim dobrima, proizvodima i uslugama otvorenim ili namijenjenim za javnost na način koji će osigurati ravnopravan i efikasan pristup i poštovati njihovo dostojanstvo. Ovakav odnos proističe iz zabrane diskriminacije: Uskraćivanje pristupa trebalo bi smatrati aktom diskriminacije, bez obzira na to da li je počinilac neko iz državnog ili privatnog sektora. Pristupačnost bi trebalo obezbijediti za sve osobe s invaliditetom, bez obzira na vrstu oštećenja i bez pravljenja ikakvih razlika po osnovu rase, boje kože, pola, jezika, vjeroispovijesti, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla, imovine, rođenja ili drugog statusa, pravnog ili socijalnog položaja, roda ili starosne dobi. Pristupačnost bi trebalo da posebno uzima u obzir starosne i rodne perspektive za osobe s invaliditetom.

14. Član 9 Konvencije jasno ističe pristupačnost kao preduslov za samostalni život, puno i ravnopravno učešće osoba s invaliditetom u društvu i neograničeno uživanje svih ljudskih prava i osnovnih sloboda na ravnopravnom osnovu s drugima. Član 9 ima korijen u postojećim dokumentima o ljudskim pravima, na primjer u članu 25 (c) Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (pravo na jednak pristup javnim uslugama) i članu 5 (f) Međunarodne konvencije o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije (pravo na pristup svakom mjestu ili usluzi namijenjenim javnosti). U vrijeme usvajanja ova dva temeljna dokumenta o ljudskim pravima, internet, koji će dramatično promijeniti svijet, još nije ni postojao. Konvencija o pravima osoba s invaliditetom je prva konvencija o ljudskim pravima u 21. vijeku koja se bavi i pristupom IKT, tako da ne stvara nova prava u tom pogledu samo za osobe s invaliditetom. U posljednjih nekoliko decenija pojam jednakosti u međunarodnom pravu se takođe mijenjao, s konceptualnim pomjeranjem od formalne ka suštinskoj jednakosti i uticao je i na dužnosti država potpisnica. Obaveza država da obezbijede pristupačnost sada čini suštinski dio nove obaveze poštovanja, zaštite i ostvarivanja prava na ravnopravnost. Zbog toga bi pristupačnost trebalo razmatrati u kontekstu prava na pristup, posmatranog iz specifične perspektive invaliditeta. Pravo na pristup za osobe s invaliditetom se obezbjeđuje kroz strogu primjenu standarda pristupačnosti. Postojeće barijere na objektima, infrastrukturi, dobrima i uslugama koje su namijenjene, odnosno otvorene za javnost biće postepeno otklonjene na sistematičan i, što je još važnije, kontinuirano nadziran način, s ciljem postizanja pune pristupačnosti.

15. Stroga primjena univerzalnog dizajna za sva nova dobra, proizvode, infrastrukturu, tehnologije i usluge trebalo bi da osigura pun, jednak i neograničen pristup za sve potencijalne korisnike, uključujući osobe s invaliditetom, na način koji u potpunosti uzima u obzir njihovo urođeno dostojanstvo i raznolikost. To bi trebalo da doprinese stvaranju neprekidnog lanca kretanja za pojedinca od jednog mjesta do drugog, uključujući kretanje unutar određenog prostora, bez ikakvih barijera. Osobe s invaliditetom i drugi korisnici trebalo bi da budu u stanju da se kreću po ulicama bez barijera, ulaze u pristupačna niskopodna vozila, pristupaju informacijama i komunikacijama, da ulaze i kreću se unutar univerzalno dizajniranih objekata, koristeći pomagala i živu asistenciju po potrebi. Primjena univerzalnog dizajna ne znači automatsko ukidanje potrebe za tehničkim pomagalima. Izgradnja objekata biće jeftinija ukoliko se univerzalni dizajn primjenjuje od početne faze projektovanja: činjenje objekta pristupačnim od početka projektovanja i izgradnje najčešće uopšte neće povećati cijenu objekta, ili će eventualni dodatni troškovi, ukoliko ih i bude, biti minimalni u nekim slučajevima. S druge strane, troškovi naknadnih adaptacija kako bi se neki objekat učinio pristupačnim mogu biti značajno veći, naročito ukoliko je u pitanju neko istorijsko zdanje. Primjena univerzalnog dizajna od početka projektovanja jeste ekonomičnija, ali se mogući troškovi naknadnog otklanjanja barijera ne smiju koristiti kao izgovor za izbjegavanje ostvarivanja obaveze postepenog otklanjanja barijera za pristupačnost. Pristupačnost informacija i komunikacija, uključujući IKT, takođe treba uključiti u početnim fazama projektovanja jer nak-

nadne adaptacije sadržaja na internetu i IKT mogu povećati troškove. Zbog toga je ekonomičnije uključiti obavezne elemente IKT pristupačnosti od najranijih faza dizajniranja i izrade.

16. Primjena univerzalnog dizajna čini društvo pristupačnim za sve, ne samo za osobe s invaliditetom. Takođe je značajno što član 9 Konvencije nameće državama potpisnicama obavezu obezbjeđivanja pristupačnosti kako u urbanim tako i u ruralnim sredinama. Iskustvo pokazuje da je pristupačnost po pravilu bolja u većim gradskim sredinama nego u udaljenim ruralnim krajevima, iako i pretjerana urbanizacija može stvoriti nove barijere koje će osobama s invaliditetom ograničiti pristup, naročito u izgrađenom okruženju, prevozu i uslugama, kao i sofisticiranijim sredstvima komuniciranja u gusto naseljenim uurbanim gradskim jezgrima koja se šire. Osobama s invaliditetom trebalo bi da bude na raspolaganju pristup i uživanje u onim prirodnim i spomeničkim djelovima fizičkog okruženja koji su otvoreni za javnost kako u urbanim tako i u ruralnim sredinama.

17. Član 9, paragraf 1 Konvencije, predviđa obavezu država potpisnica da identifikuju i uklone barijere za pristupačnost, između ostalog i u odnosu na:

(a) zgrade, puteve, prevozna sredstva i drugu infrastrukturu u zatvorenom i na otvorenom prostoru, uključujući škole, stambene objekte, zdravstvene objekte i radna mjesta;

(b) informacije, komunikacije i druge usluge, uključujući i elektronske usluge i hitne službe.

Gore pomenuta „druga infrastruktura u zatvorenom i na otvorenom prostoru“ trebalo bi, između ostalog, da obuhvata zgrade organa javnog reda, pravosudne objekte i zatvore, socijalne ustanove, prostore i objekte za društvene interakcije, rekreaciju, kulturne, vjerske, političke i sportske aktivnosti, kao i trgovinske objekte. Druge usluge trebalo bi da obuhvataju poštanske objekte, banke, telekomunikacione i informacione usluge.

18. Član 9, paragraf 2, predviđa mjere koje bi države potpisnice trebalo da preduzimaju radi razvoja, promovisanja, primjene i monitoringa sprovođenja minimalnih nacionalnih standarda pristupačnosti infrastrukture i usluga namijenjenih javnosti ili otvorenih za javnost. Ovi standardi trebalo bi da budu kompatibilni sa standardima drugih država potpisnica kako bi se omogućila njihova interoperabilnost u vezi sa slobodnim kretanjem osoba s invaliditetom, a u vezi s pravnim okvirom kojim se garantuje sloboda kretanja i državljanstva (u skladu s članom 18). Od država potpisnica takođe se očekuje da preduzmu mjere kako bi osigurale da pravna lica koja nude pogodnosti i usluge otvorene za javnost ili koje su namijenjene javnosti uzmu u obzir sve aspekte pristupačnosti za osobe s invaliditetom (član 9, paragraf 2 (b)).

19. Pošto je nedostatak pristupačnosti često posljedica niskog nivoa svijesti i nedovoljne tehničke ekspertize, član 9 predviđa obavezu država potpisnica da obezbijede obuku o pristupačnosti za osobe s invaliditetom svim relevantnim akterima (paragraf 2 (c)). Član 9 ne pokušava da nabroji te relevantne aktere, ali svaki sveobuhvatni spisak morao bi da obuhvati i organe za izdavanje građevinskih dozvola, radiodifuzne i agencije za telekomunikacije, inženjerske komore, strukovne asocijacije dizajnera, arhitekata, urbanista, organe nadležne za pitanja prevoza, pružaoce usluga, članove akademske zajednice, univerzitete, te same osobe s invaliditetom i njihove reprezentativne organizacije. Obuke bi trebalo obezbijediti ne samo za one koji dizajniraju dobra, usluge i proizvode, već i one koji proizvode i oblikuju konačni proizvod. Pored toga, jačanje direktnog uključivanja osoba s invaliditetom u proces razvoja proizvoda bi unaprijedilo razumijevanje trenutnih potreba i efektivnosti testova pristupačnosti. Građevinski radnici na terenu su oni koji u krajnjoj mjeri čine neku zgradu pristupačnom ili nepristupačnom. Zato je važno da obuke i mehanizmi za monitoring poštovanja standarda pristupačnosti obuhvate sve pomenute grupe, kako bi se osigurala praktična primjena usvojenih standarda pristupačnosti.

20. Kretanje i orijentacija u zgradama i drugim mjestima otvorenim za javnost može biti izazov za pojedine osobe s invaliditetom ukoliko ne postoje odgovarajuće oznake, pristupačne informacije

i komunikacije ili servisi podrške. Član 9, paragraf 2, u odjeljcima (d) i (e) stoga propisuje da bi zgrade i druga mjesta otvorena za javnost trebalo da imaju oznake na Brajevom pismu i lako čitljivim i razumljivim formatima, a da bi radi olakšavanja pristupa trebalo ponuditi živu asistenciju i posrednike, uključujući vodiče, čitače i profesionalne prevodioce za znakovni jezik. Bez pomenutih oznaka, pristupačnih informacija i komunikacija, kao i servisa podrške, orijentacija, ulaz u zgrade i kretanje unutar njih mogli bi postati nemogući za mnoge osobe s invaliditetom, naročito one sklone kognitivnom zamoru.

21. Bez pristupa informacijama i komunikacijama, sloboda mišljenja i izražavanja i mnoga druga osnovna prava i slobode osoba s invaliditetom mogu biti značajno narušena i ograničena. Zbog toga član 9, paragraf 2 (od f do g) Konvencije propisuje da bi države potpisnice trebalo da promovišu živu asistenciju i posrednike, uključujući vodiče, čitače i stručne prevodioce za znakovni jezik (paragraf 2 (e)), da podstiču druge odgovarajuće oblike pomoći i podrške osobama s invaliditetom kako bi im se obezbijedio pristup informacijama i da promovišu pristup ovih osoba novim informacionim i komunikacionim tehnologijama i sistemima, uključujući internet, kroz primjenu obaveznih standarda pristupačnosti. Informacije i komunikacije trebalo bi da budu dostupne u lako čitljivim formatima, alternativnim i augmentativnim načinima i metodama za one osobe s invaliditetom koje koriste te formate, načine ili metode.

22. Nove tehnologije mogu se koristiti za podsticanje punog i ravnopravnog učešća osoba s invaliditetom u društvu, ali samo ukoliko su one dizajnirane i napravljene na način koji garantuje njihovu pristupačnost. Nove investicije, istraživanja i proizvodi trebalo bi da doprinose uklanjanju nejednakosti, a ne da stvaraju nove barijere. Stoga član 9, paragraf 2 (h) Konvencije, poziva države potpisnice da podstiču izradu, razvoj, proizvodnju i distribuciju pristupačnih informacionih i komunikacionih tehnologija i sistema u ranoj fazi, kako bi postali pristupačni uz minimalne troškove. Upotreba sistema za pojačavanje zvukova, uključujući sofisticirane slušne aparate i indukcijske petlje, ili putničke liftove koji su dizajnirani tako da omogućavaju osobama s invaliditetom da ih koriste za evakuaciju u vanrednim rizičnim situacijama, predstavljaju samo neke od tehnoloških pomaka u službi pristupačnosti.

23. Pošto je pristupačnost definisana članom 19 Konvencije kao preduslov za samostalni život osoba s invaliditetom i kao preduslov za puno i ravnopravno učešće ovih osoba u društvu, uskraćivanje pristupa fizičkom okruženju, prevozu, informacionim i komunikacionim tehnologijama, infrastrukturi i uslugama otvorenim za javnost trebalo bi posmatrati u kontekstu diskriminacije. Preduzimanje „svih odgovarajućih mjera, uključujući zakonodavne, radi izmjene ili poništavanja postojećih zakona, pozakonskih akata, običaja i prakse koji predstavljaju diskriminaciju osoba s invaliditetom“ (član 4, paragraf 1 (b)) predstavlja glavnu opštu obavezu država potpisnica. „Države potpisnice treba da zabrane bilo kakvu diskriminaciju po osnovu invalidnosti i garantuju svim osobama s invaliditetom jednaku i efektivnu pravnu zaštitu od diskriminacije po bilo kom osnovu“ (član 5, paragraf 2). „Da bi promovisale ravnopravnost i ukinule diskriminaciju, države potpisnice će preduzeti sve odgovarajuće korake kako bi osigurali pružanje razumnih adaptacija.“ (član 5, paragraf 3).

24. Neophodno je napraviti jasnu razliku između obaveze da se osigura pristup svim novoprojektovanim, novoizgrađenim ili napravljenim objektima, infrastrukturi, dobrima, proizvodima i uslugama, i obaveze uklanjanja barijera i obezbjeđivanja pristupa postojećem fizičkom okruženju, prevozu, informacijama i komunikacijama i uslugama otvorenim za javnost. Još jedna od opštih obaveza država potpisnica jeste da „vrše i promovišu istraživanje i razvoj dobara, usluga, opreme i objekata dizajniranih u skladu sa načelima univerzalnog dizajna, definisanog u članu 2 ove Konvencije, koje iziskuju najmanji mogući stepen adaptacije kako bi zadovoljile specifične potrebe osoba s invaliditetom i najnižu moguću cijenu i promovisati primjenu univerzalnog dizajna u izradi standarda i smjernica“ (član 4, paragraf 1 (f)). Svi novi objekti, infrastruktura, dobra, proizvodi i usluge moraju biti dizajnirani tako da budu potpuno pristupačni osobama s invaliditetom, u

skladu s načelima univerzalnog dizajna. Države potpisnice su dužne da obezbijede osobama s invaliditetom pristup postojećem fizičkom okruženju, prevozu, informacijama i komunikacijama i uslugama otvorenim za javnost. Pošto se ova obaveza ostvaruje postepeno, države potpisnice trebalo bi da utvrde precizan vremenski okvir i izdvoje odgovarajuća sredstva za uklanjanje postojećih barijera. Zatim, države potpisnice bi trebale da jasno propišu dužnosti različitih tijela (uključujući i regionalne i lokalne vlasti) i pravnih lica (uključujući privatna lica) koje bi trebalo vršiti kako bi se osigurala pristupačnost. Države potpisnice trebalo bi takođe da predvide efikasne mehanizme za monitoring pristupačnosti i da kontrolišu primjenu sankcija za one koji ne poštuju pomenute standarde.

25. Pristupačnost se odnosi na grupe, dok se razumne adaptacije odnose na pojedince. To znači da je dužnost da se obezbijedi pristupačnost *ex ante* dužnost koja postoji unaprijed. Države potpisnice dužne su da obezbijede pristupačnost nekog prostora ili usluge i prije nego što eventualno prime pojedinačni zahtjev za kretanje unutar prostora ili korišćenje prostora ili usluge. Države potpisnice dužne su da usvoje standarde pristupačnosti, koji se moraju usvojiti uz konsultacije s organizacijama osoba s invaliditetom i biti konkretni za pružaoce usluga, građevinare i druge relevantne zainteresovane strane. Standardi pristupačnosti moraju biti široki i ujednačeni. U slučaju pojedinaca koji imaju rijetka oštećenja koja nisu mogla biti uzeta u obzir prilikom pisanja standarda, ili koji ne koriste metode, sredstva i načine koji su stavljeni na raspolaganje radi ostvarivanja pristupačnosti (ne čitaju Brajevo pismo, na primjer), čak ni primjena standarda pristupačnosti možda neće biti dovoljna da im se osigura pristup. U takvim slučajevima mogu se primijeniti razumne adaptacije. Države potpisnice, u skladu s Konvencijom, ne mogu koristiti mjere štednje kao izgovor za izbjegavanje obaveze postepenog obezbjeđivanja pristupačnosti za osobe s invaliditetom. Obaveza primjene standarda pristupačnosti je *bezuslovna*, tj. strana koja ima obavezu ne može se izgovarati troškovima i teretom koji obezbjeđivanje pristupačnosti za osobe s invaliditetom za nju predstavlja. Suprotno tome, obaveza pružanja razumnih adaptacija postoji samo onda kada njihovo pružanje ne predstavlja nesrazmjeran teret za pružaoce.

26. Dužnost pružanja razumnih adaptacija je *ex nunc* dužnost, što znači da je izvršiva od trenutka kada je adaptacija neophodna pojedincu s oštećenjem u konkretnoj situaciji, na primjer, na radnom mjestu ili u školi kako bi on ili ona ostvarili svoja prava na jednakim osnovama u određenom kontekstu. Ovdje standardi pristupačnosti mogu biti indikator, ali ne moraju da se uzimaju kao jedini obavezujući element. Razumne adaptacije mogu se koristiti kao sredstvo za obezbjeđivanje pristupačnosti pojedincu s invaliditetom u konkretnoj situaciji. Razumne adaptacije teže postizanju individualne pravde u smislu osiguravanja nediskriminacije i jednakosti, uzimajući u obzir dostojanstvo, autonomiju i izbore pojedinca. Zbog toga osoba s rijetkim oštećenjem može zatražiti adaptaciju koja se ne može naći u uobičajenim standardima pristupačnosti.

III Dužnosti država potpisnica

27. Iako je obezbjeđivanje pristupa fizičkom okruženju, prevozu, informacijama i komunikacijama i uslugama namijenjenim javnosti često preduslov za efikasno uživanje građanskih i političkih prava osoba s invaliditetom, države potpisnice mogu taj pristup po potrebi obezbjeđivati postepeno i u okviru međunarodne saradnje. Neophodno je u kratkom ili srednjem roku sačiniti analizu stanja i identifikovati postojeće prepreke i barijere koje bi trebalo ukloniti. Barijere bi trebalo uklanjati na kontinuiran i sistematičan način, postepeno ali postojano.

28. Države potpisnice Konvencije su dužne da usvoje, sprovede i vrše monitoring poštovanja nacionalnih standarda pristupačnosti. Ukoliko ne postoje odgovarajući propisi, prvi korak predstavlja usvajanje relevantnog pravnog okvira. Države potpisnice trebalo bi da izvrše sveobuhvatnu reviziju propisa o pristupačnosti kako bi identifikovale, pratile i otklonile nedostatke u propisima

i premostile eventualni jaz između zakona i njihovog sprovođenja u praksi. Zakoni kojima se uređuje položaj osoba s invaliditetom često propuštaju da obuhvate IKT prilikom definisanja pristupačnosti, a zakoni o pravima osoba s invaliditetom koji se bave nediskriminatornim pristupom u oblastima javnih nabavki, zapošljavanja i obrazovanja često propuštaju da uključe pristup IKT i mnoga dobra i usluge koje se u savremenom društvu pružaju kroz IKT. Važno je da se revizija i usvajanje pomenutih propisa vrši uz bliske konsultacije s osobama s invaliditetom i njihovim reprezentativnim organizacijama (član 4, paragraf 3 Konvencije), kao i s drugim zainteresovanim stranama, uključujući članove akademske zajednice i strukovne asocijacije arhitekata, urbanista, građevinskih inženjera i dizajnera. Zakonodavstvo bi trebalo da uključuje i da se zasniva na principima univerzalnog dizajna, kao što to Konvencija i predviđa (član 4, paragraf 1 (f)). Treba predvidjeti obaveznu primjenu standarda pristupačnosti i u vezi sa sankcijama, uključujući novčane kazne, za one koji ne primjenjuju te standarde.

29. Korisno je uključivanje standarda pristupačnosti kojima se regulišu oblasti koje moraju biti pristupačne, kao što je fizičko okruženje, u propise o izgradnji i planiranju, prevoza u propisima o javnom vazdušnom, željezničkom, drumskom i vodenom saobraćaju, IKT u propisima o informacijama i komunikacijama i uslugama namijenjenim javnosti. Ipak, pristupačnost bi trebalo urediti i opštim i posebnim propisima o jednakim mogućnostima, ravnopravnosti i učešću u kontekstu zabrane diskriminacije po osnovu invaliditeta. Trebalo bi jasno definisati uskraćivanje pristupa kao zabranjeni akt diskriminacije. Osobama s invaliditetom kojima je uskraćen pristup fizičkom okruženju, prevozu, informacijama i komunikacijama ili uslugama namijenjenim javnosti trebalo bi staviti na raspolaganje efikasne pravne lijekove za zaštitu od diskriminacije. Prilikom definisanja standarda pristupačnosti, države potpisnice trebalo bi da uzmu u obzir raznolikost osoba s invaliditetom i da osiguraju da pristupačnost bude obezbijeđena svim osobama s invaliditetom bilo kog roda i sa svim vrstama invaliditeta. Dio zadatka obuhvatanja raznolikosti osoba s invaliditetom u obezbjeđivanju pristupačnosti čini i uzimanje u obzir činjenice da je nekim osobama potrebna životinjska ili ljudska asistencija radi uživanja pune pristupačnosti (poput personalne asistencije, prevođenja na znakovni jezik, ili prevođenja na taktilni znakovni jezik i pasa vodiča). Mora se propisati, na primjer, da zabrana ulaska pasa vodiča u određenu zgradu ili prostor predstavlja zabranjeni akt diskriminacije po osnovu invaliditeta.

30. Neophodno je ustanoviti minimalne standarde pristupačnosti za različite usluge koje lica iz privatnog i državnog sektora pružaju osobama s različitim vrstama oštećenja. Uvijek kad se razvija neki novi standard za IKT neophodno je u te standarde uključiti referentne alate poput Preporuke Međunarodne unije za telekomunikacije ITU-T o obaveznoj kontrolnoj listi elemenata pristupačnosti za poslove standardizacije (2006) i Smjernice o telekomunikacijskoj pristupačnosti za starije i osobe s invaliditetom (Preporuka F 790 ITU-T). To bi omogućilo uopštavanje univerzalnog dizajna u razvoju standarda. Države potpisnice trebalo bi da utvrde pravni okvir sa specifičnim, sprovodivim i vremenski određenim parametrima za monitoring i vrednovanje postepenog prilagođavanja usluga privatnih lica i pretvaranje tih ranije nepristupačnih usluga u pristupačne. Države potpisnice takođe bi trebalo da osiguraju da sva nova dobra i usluge dobijeni kroz postupak javnih nabavki budu potpuno pristupačni za osobe s invaliditetom. Minimalni standardi pristupačnosti moraju biti razvijani kroz bliske konsultacije s osobama s invaliditetom i njihovim reprezentativnim organizacijama u skladu s odredbama člana 4, paragraf 3 Konvencije. Ovi standardi mogu biti razvijani i kroz saradnju s drugim državama potpisnicama, međunarodnim organizacijama i agencijama, u sklopu međunarodne saradnje, a u skladu s odredbama člana 32 Konvencije. Države potpisnice se ohrabruju da se priključe studijskim grupama u sektorima za radiokomunikaciju, standardizaciju i razvoj ITU koje rade na uključivanju pristupačnosti u razvoj međunarodnih telekomunikacijskih i IKT standarda, kao i na podizanju nivoa svijesti industrije i vlada o potrebi povećanja pristupa informacionim i telekomunikacionim tehnologijama za osobe s invaliditetom. Takva saradnja može biti korisna u razvoju i promociji međunarodnih standarda koji doprinose interoperabilnosti dobara i usluga. U oblasti usluga u vezi s komunikacijom, države potpisnice trebalo bi da osiguraju makar minimum kvaliteta usluga, naročito za novije vrste usluga kao što su

personalna asistencija, prevođenje na znakovni jezik i sistemi za taktilnu znakovnu komunikaciju s ciljem standardizacije ovih usluga.

31. Prilikom revizije legislativne u oblasti pristupačnosti, države potpisnice trebalo bi da analiziraju i po potrebi izmijene propise koji zabranjuju diskriminaciju po osnovu invaliditeta. Trebalo bi predvidjeti da makar sljedeće situacije u kojima je nedostatak pristupačnosti spriječio osobu s invaliditetom da koristi usluge ili pogodnosti namijenjene javnosti predstavljaju zabranjene akte diskriminacije po osnovu invaliditeta:

- (a) Ukoliko je usluga ili pogodnost uspostavljena poslije usvajanja relevantnih standarda pristupačnosti;
- (b) Kad se pristup pogodnosti ili usluzi (u trenutku kada su nastale) mogao obezbijediti pružanjem razumnih adaptacija.

32. Kao dio revizije legislativne u oblasti pristupačnosti, države potpisnice trebalo bi da razmotre i propise o javnim nabavkama i osiguraju da u njih budu uključeni i zahtjevi u vezi s pristupačnošću. Neprihvatljivo je koristiti javna sredstva za stvaranje nove ili održavanje postojeće nejednakosti koja neizbježno proističe iz nepristupačnih usluga i infrastrukture. Javne nabavke trebalo bi koristiti za sprovođenje mjera afirmativne akcije u skladu s odredbama člana 5, paragraf 4 Konvencije, kako bi se osigurala pristupačnost i de facto jednakost za osobe s invaliditetom.

33. Države potpisnice trebalo bi da usvoje akcione planove i strategije za identifikovanje postojećih barijera za pristupačnost, utvrde vremenske okvire s određenim rokovima i obezbijede ljudske i materijalne resurse neophodne za uklanjanje barijera. Nakon usvajanja neophodno je strogo sprovođenje strategije i akcione planove. Države potpisnice trebalo bi da ojačaju mehanizme za monitoring poštovanja pristupačnosti i nastave da izdvajaju dovoljna sredstva za otklanjanje barijera, kao i da obučavaju osoblje koje će vršiti monitoring. Pošto se standardi pristupačnosti često sprovode na lokalnom nivou, od suštinske je važnosti kontinuirana izgradnja kapaciteta organa lokalnih vlasti nadležnih za monitoring poštovanja tih standarda. Države potpisnice dužne su da razviju efektivne okvire za monitoring i osnuju efikasna tijela za monitoring s dovoljnim kapacitetima i ovlaštenjima kako bi osigurale sprovođenje i podsticanje na sprovođenje planova, strategija i standarda u oblasti pristupačnosti.

IV Veze člana 9 s ostalim članovima Konvencije

34. Dužnost država potpisnica da osobama s invaliditetom obezbijede pristup fizičkom okruženju, prevozu, informacijama i komunikacijama i uslugama otvorenim za javnost trebalo bi posmatrati iz perspektive jednakosti i nediskriminacije. Uskraćivanje pristupa fizičkom okruženju, prevozu, informacijama i komunikacijama i uslugama otvorenim za javnost predstavlja akt diskriminacije po osnovu invaliditeta, zabranjen članom 5 Konvencije. Osiguravanje pristupačnosti *pro futuro* trebalo bi posmatrati u kontekstu sprovođenja opšte obaveze razvijanja univerzalno dizajniranih dobara, usluga, opreme i pogodnosti (član 4, paragraf 1 (f)).

35. Podizanje nivoa svijesti jedan je od preduslova za efikasno sprovođenje Konvencije o pravima osoba s invaliditetom. Pošto se pristupačnost često usko posmatra, kao pristupačnost fizičkog okruženja (koja je izuzetno važna, ali čini samo jedan aspekt pristupa za osobe s invaliditetom), države potpisnice trebalo bi da streme sistematičnom i kontinuiranom podizanju nivoa svijesti o pristupačnosti među svim relevantnim akterima. Potrebno je baviti se sveobuhvatnom prirodom pristupačnosti i govoriti o obezbjeđivanju pristupačnosti fizičkog okruženja, prevoza, informacija i komunikacija i usluga. Tokom podizanja nivoa svijesti treba naglasiti da se obaveza poštovanja

i primjene standarda pristupačnosti podjednako odnosi i na javni i na privatni sektor. Potrebno je promovirati primjenu univerzalnog dizajna i ideju da su projektovanje i izgradnja koji uključuju pristupačnost od najranijih faza isplativiji i ekonomičniji. Trebalo bi vršiti podizanje nivoa svijesti u saradnji s osobama s invaliditetom, njihovim reprezentativnim organizacijama i tehničkim stručnjacima. Posebnu pažnju trebalo bi posvetiti izgradnji kapaciteta nadležnih za sprovođenje i monitoring primjene standarda pristupačnosti. Nije dovoljno da mediji uzmu u obzir samo pristupačnost sopstvenih programa i usluga za osobe s invaliditetom, već bi i oni trebali da imaju aktivnu ulogu u promovisanju pristupačnosti i doprinose podizanju nivoa svijesti.

36. Obezbjedivanje punog pristupa fizičkom okruženju, prevozu, informacijama i komunikacijama i uslugama otvorenim za javnost zaista predstavlja suštinski preduslov za efikasno ostvarivanje mnogih prava obuhvaćenih Konvencijom. U rizičnim situacijama, u slučajevima prirodnih katastrofa i oružanih sukoba, službe spašavanja moraju biti pristupačne osobama s invaliditetom ili neće biti moguća zaštita života i bezbjednost ovih osoba (član 11). Neophodno je uključiti pristupačnost kao jedan od prioriteta prilikom obnove nakon katastrofa i razaranja. Stoga sve strategije smanjenja rizika od katastrofa moraju biti pristupačne i uključivati pitanja u vezi s osobama s invaliditetom.

37. Ne može postojati efikasan pristup pravdi ukoliko zgrade u kojima se nalaze organi reda ili pravosuđa nijesu fizički pristupačne, ili ukoliko usluge, informacije i komunikacije koje oni pružaju nijesu pristupačne osobama s invaliditetom (član 13). Sigurne kuće, servisi podrške i procedure moraju biti pristupačni ukoliko se osobama s invaliditetom, naročito ženama i djeci s invaliditetom, želi pružiti efikasna i suštinska zaštita od nasilja, zlostavljanja i eksploatacije (član 16). Pristupačno okruženje, prevoz, informacije i komunikacije i usluge su preduslov za uključenost osoba s invaliditetom u lokalnu zajednicu i za njihov samostalni život (član 19).

38. Članovi 9 i 21 preklapaju se u vezi s pitanjima informacija i komunikacija. Član 21 predviđa da će države potpisnice preduzeti „sve odgovarajuće mjere kako bi osigurale da osobe s invaliditetom mogu da ostvare slobodu izražavanja i mišljenja, uključujući slobodu traženja, primanja i širenja informacija i ideja na osnovu jednakosti s drugima kroz upotrebu svih oblika komunikacije po njihovom izboru“. U tekstu se dalje detaljno opisuje na koje načine će pristupačnost informacija i komunikacija biti obezbijedena u praksi. Predviđa se obaveza država potpisnica da „osobama s invaliditetom pružaju informacije namijenjene opštoj javnosti u pristupačnim formatima i tehnologijama primjerenim različitim vrstama invalidnosti“ (član 21 (a)). Od država potpisnica dalje se očekuje „prihvatanje i olakšavanje upotrebe znakovnog jezika, Brajevog pisma i augmentativne i alternativne komunikacije i svih drugih pristupačnih načina, sredstava i oblika komunikacije po izboru osoba s invaliditetom u službenim odnosima“ (član 21 (b)). Privatna preduzeća koja pružaju usluge širokoj javnosti, uključujući putem interneta, pozivaju se da pružaju informacije i usluge u pristupačnom i upotrebljivom formatu osobama s invaliditetom (član 21 (c)), a sredstva masovnog informisanja, uključujući pružaoce informacija putem interneta, podstiču se da učine svoje usluge pristupačnim osobama s invaliditetom (član 21 (d)). Član 21 takođe propisuje obavezu država da priznaju i promovišu korišćenje znakovnih jezika, u skladu s članovima 24, 27, 29 i 30 Konvencije.

39. Bez pristupačnog prevoza do škola, pristupačnih školskih objekata, informacija i komunikacija, osobe s invaliditetom ne bi imale mogućnost da ostvare svoje pravo na obrazovanje (član 24 Konvencije). Zbog toga član 9, paragraf 1 (a) Konvencije izričito predviđa da škole moraju biti pristupačne. Nije dovoljno da samo objekti budu pristupačni, cio proces obrazovanja mora biti pristupačan, uključujući informacije i komunikacije, okruženje ili FM asistivne tehnološke sisteme, servise podrške i razumne adaptacije u školama. Radi podsticanja pristupačnosti, obrazovanje, kao i djelovi nastavnog plana i programa bi trebalo da podstiču primjenu i da se izvode na znakovnom jeziku i Brajevom pismu, alternativnom pismu, augmentativnim i alternativnim načinima, sredstvima i oblicima komunikacije kao i vještini orijentacije i kretanja (član 24, paragraf 3 (a)),

uz poklanjanje posebne pažnje odgovarajućim jezicima, načinima i oblicima komunikacije koje koriste učenici s oštećenjem vida, s oštećenjem sluha ili učenici s oštećenjem vida i sluha. Načini i sredstva učenja trebalo bi da budu pristupačni, a nastava bi trebalo da se odvija u pristupačnom okruženju. Čitavo okruženje učenika s invaliditetom mora se osmisлити tako da podstiče inkluziju i garantuje njihovu ravnopravnost u cjelokupnom procesu obrazovanja. Potpuna primjena člana 24 Konvencije o pravima osoba s invaliditetom trebalo bi da se posmatra u vezi s odredbama drugih osnovnih instrumenata o ljudskim pravima, kao i odredbama UNESCO Konvencije protiv diskriminacije u obrazovanju.

40. Zdravstvena i socijalna zaštita ostaće nedostižne osobama s invaliditetom ukoliko su nepristupačne zgrade u kojima se pružaju usluge zdravstvene i socijalne zaštite. Čak i ukoliko su i pomenute zgrade pristupačne, bez pristupačnog prevoza osobe s invaliditetom neće moći da dođu do njih. Sve informacije i komunikacija o zdravstvenoj zaštiti moraju biti učinjene pristupačnim upotrebom znakovnog jezika, Brajevog pisma, pristupačnih elektronskih formata, alternativnih pisama, augmentativnih i alternativnih načina, sredstava i oblika komunikacije. Posebno je značajno uzeti u obzir rodnu dimenziju pristupačnosti prilikom pružanja zdravstvene zaštite, naročito prilikom zaštite reproduktivnog zdravlja žena i djevojčica s invaliditetom, uključujući usluge ginekologa i akušera.

41. Osobe s invaliditetom ne mogu efektivno uživati svoja prava na rad i zapošljavanje, definisana članom 27 Konvencije, ukoliko radna mjesta nijesu pristupačna. Upravo zbog toga član 9, paragraf 1 (a) Konvencije izričito propisuje da radno mjesto mora biti pristupačno. Odbijanje poslodavca da prilagodi radno mjesto predstavlja zabranjeni akt diskriminacije po osnovu invaliditeta. Pored fizičke pristupačnosti radnog mjesta, osobama s invaliditetom su potrebni pristupačan prevoz i servisi podrške da bi došli do svog radnog mjesta. Sve informacije o poslu, oglasi o otvorenim radnim mjestima, postupak izbora kandidata i komunikacija na radnom mjestu koja čini dio radnog procesa moraju biti učinjene pristupačnim upotrebom znakovnog jezika, Brajevog pisma, pristupačnih elektronskih formata, alternativnih pisama, augmentativnih i alternativnih načina, sredstava i oblika komunikacije. Sva sindikalna i prava iz radnog odnosa takođe moraju biti pristupačna, kao i mogućnosti za obuku i dodatne kvalifikacije. Na primjer, kursevi stranih jezika ili računara za zaposlene i pripravnike moraju se držati u pristupačnom okruženju i u pristupačnim oblicima, načinima, sredstvima i formatima.

42. Član 28 Konvencije bavi se adekvatnim životnim standardom i socijalnom zaštitom osoba s invaliditetom. Države potpisnice bi trebalo da preduzmu neophodne mjere kako bi obezbijedile da i opšte i posebne mjere i usluge socijalne zaštite namijenjene osobama s invaliditetom budu pružane na pristupačan način, u pristupačnim objektima, a sve informacije i komunikacije o pomenutim mjerama trebalo bi učiniti pristupačnim upotrebom znakovnog jezika, Brajevog pisma, pristupačnih elektronskih formata, alternativnih pisama, augmentativnih i alternativnih načina, sredstava i oblika komunikacije. Programi socijalnog stanovanja trebalo bi da nude stanove koji će, između ostalog, biti pristupačni za osobe s invaliditetom i za starije osobe.

43. Konvencija u članu 29 garantuje osobama s invaliditetom pravo na učešće u političkom i javnom životu i da učestvuju u upravljanju javnim poslovima. Osobe s invaliditetom neće moći ravnopravno i efikasno da ostvaruju pomenuta prava ukoliko države potpisnice propuste da osiguraju da izborne procedure, biračka mjesta i izborni materijali budu adekvatni, pristupačni i lako razumljivi i upotrebljivi. Važno je i da izborni skupovi i materijali političkih partija i pojedinačnih kandidata budu pristupačni. Ako ne budu pristupačni, osobama s invaliditetom biće uskraćeno pravo da na ravnopravan način učestvuju u političkim procesima. Osobe s invaliditetom koje budu izabrane na neku javnu funkciju moraju imati jednake mogućnosti da tu funkciju ostvaruju na potpuno pristupačan način.

44. Svako ima pravo da uživa u umjetnosti, učestvuje u sportskim aktivnostima, odlazi u hotele, restorane i kafiće. Ipak, korisnici invalidskih kolica ne mogu da odu na koncert ukoliko su na ulazu u dvoranu samo stepenice. Osobe s oštećenjem vida ne mogu uživati u slici ukoliko u galeriji ne postoji opis te slike koji mogu čuti. Osoba s oštećenjem sluha ne može pratiti film bez titlova, ne može pratiti pozorišnu predstavu bez prevoda na znakovni jezik. Osobe s intelektualnim invaliditetom ne mogu uživati u knjizi ukoliko ne postoji lako čitljiva verzija i verzija u agumentativnom ili alternativnom formatu. Član 30 Konvencije predviđa obavezu država potpisnica da priznaju pravo osobama s invaliditetom da na ravnopravnoj osnovi s drugima učestvuju u kulturnom životu.

Od država potpisnica se očekuje da preduzmu sve odgovarajuće mjere kako bi obezbijedile da osobe s invaliditetom:

- (a) imaju pristup kulturnim sadržajima u pristupačnim formatima;
- (b) imaju pristup televizijskim programima, filmovima, pozorištu i drugim kulturnim aktivnostima u pristupačnim formatima;
- (c) imaju pristup mjestima za izvođenje kulturnih performansa ili pružanje usluga u oblasti kulture, kao što su pozorišta, muzeji, bioskopi, biblioteke i turističke usluge i, po mogućnosti, pristup spomenicima i znamenitostima od nacionalnog kulturnog značaja.

Obezbjeđivanje pristupa kulturnim i istorijskim spomenicima koji su dio nacionalnog blaga u određenim okolnostima zaista može predstavljati izazov. Ipak, države potpisnice su dužne da nastoje da obezbijede pristup ovim lokacijama. Mnogi spomenici i lokaliteti od značaja za nacionalnu kulturu učinjeni su pristupačnim na način koji čuva njihov kulturni i istorijski identitet i jedinstvenost.

45. „Države potpisnice će preduzimati odgovarajuće mjere kako bi omogućile da osobe s invaliditetom imaju mogućnost da razvijaju i iskoriste svoje kreativne, umjetničke i intelektualne potencijale“ (član 30, paragraf 2). „Države potpisnice će preduzeti sve odgovarajuće korake, u skladu s međunarodnim pravom, kako bi obezbijedile da zakoni kojima se štite prava na intelektualnu svojinu ne predstavljaju neopravdanu ili diskriminatornu prepreku za pristup osoba s invaliditetom kulturnim sadržajima“ (član 30, paragraf 3). Marakeški sporazum o olakšavanju pristupa objavljenim djelima za osobe s oštećenjem vida ili osobe s teškoćama u korišćenju štampanih materijala, usvojen pod okriljem Svjetske organizacije za intelektualnu svojinu u junu 2013. i trebalo bi da osobama s invaliditetom obezbijedi pristup kulturnim sadržajima bez nerazumnih ili diskriminatornih barijera. Sporazum obuhvata i one osobe s invaliditetom koje žive u inostranstvu ili žive kao članovi manjinskih zajednica u drugim zemljama, a govore ili koriste isti jezik, odnosno sredstvo komunikacije i naročito se odnosi na one osobe s invaliditetom koje se suočavaju s izazovima prilikom pristupa standardnim štampanim materijalima. Konvencija o pravima osoba s invaliditetom propisuje da osobe s invaliditetom, po osnovu jednakosti s drugima, imaju pravo na priznavanje i podršku njihovog posebnog kulturnog i lingvističkog identiteta. Član 30, paragraf 4, ističe priznavanje i podršku za upotrebu znakovnih jezika i kulture osoba s oštećenjem sluha.

46. Član 30, paragraf 5 Konvencije predviđa da će države potpisnice, da bi osobama s invaliditetom omogućile da ravnopravno s drugima učestvuju u rekreativnim i sportskim aktivnostima, kao i aktivnostima u slobodno vrijeme, preduzeti odgovarajuće mjere kako bi:

- (a) podstakle i unaprijedile učešće osoba s invaliditetom, u najvećoj mogućoj mjeri, u redovnim sportskim aktivnostima na svim nivoima;
- (b) obezbijedile da osobe s invaliditetom imaju mogućnost da organizuju, razvijaju i učestvuju u specifičnim sportskim i rekreativnim aktivnostima za osobe s invaliditetom, i u tom cilju će podsticati obezbjeđivanje, na ravnopravnoj osnovi s drugima, odgovarajućih instrukcija, treninga i sredstava;
- (c) obezbijedile da osobe s invaliditetom imaju pristup sportskim, rekreativnim i turističkim lokacijama;
- (d) obezbijedile da djeca s invaliditetom imaju ravnopravan pristup igri, rekreaciji, slobodnom

vremenu i sportskim aktivnostima kao i druga djeca, uključujući i one aktivnosti u okviru školskog sistema;

(e) obezbijedile da osobe s invaliditetom imaju pristup uslugama koje pružaju organizatori rekreativnih, turističkih, zabavnih i sportskih aktivnosti.

47. Međunarodna saradnja, kako je opisano u članu 32 Konvencije, trebalo bi da bude značajna alatka u promociji pristupačnosti i univerzalnog dizajna. Komitet preporučuje agencijama za međunarodni razvoj da prepoznaju važnost podrške projektima usmjerenim na unapređenje IKT i druge infrastrukture za pristup. Sve nove investicije koje su u sklopu međunarodne saradnje trebalo bi koristiti za podsticanje uklanjanja postojećih barijera i sprečavanje stvaranja novih. Neprihvatljivo je koristiti javne fondove za produblivanje novih nejednakosti. Svi novi objekti, nova infrastruktura, pogodnosti, dobra, proizvodi i usluge moraju biti potpuno pristupačni svim osobama s invaliditetom. Međunarodna saradnja trebalo bi da ide dalje od pukog ulaganja u pristupačna dobra, proizvode i usluge, već i da podstiče razmjenu znanja i informacija o primjerima dobre prakse postizanja pristupačnosti na načine koji će dovesti do opipljivih promjena na bolje u životima miliona osoba s invaliditetom širom svijeta. Međunarodna saradnja tokom standardizacije je značajna, kao i činjenica da organizacije osoba s invaliditetom moraju biti podržane kako bi mogle da učestvuju u nacionalnim i međunarodnim procesima razvoja, sprovođenja i monitoringa standarda pristupačnosti. Pristupačnost mora biti sastavni dio svakog napora za održivi razvoj, naročito u kontekstu razvojne agende za period nakon 2015.

48. Monitoring pristupačnosti je ključni aspekt nacionalnog i međunarodnog monitoringa primjene Konvencije. Član 33 Konvencije propisuje obavezu država potpisnica da odrede tačke za pristup unutar državne uprave koje će biti nadležne za pitanja primjene Konvencije, kao i da uspostavi nacionalni okvir za monitoring primjene koji uključuje jedan ili više nezavisnih mehanizama. Civilno društvo bi takođe trebalo da bude uključeno i u punoj mjeri učestvuje u procesu monitoringa. Od suštinskog značaja je omogućiti da tijela predviđena članom 33 Konvencije budu konsultovana prilikom razmatranja mjera u vezi s primjenom člana 9 Konvencije. Potrebno je pružiti suštinske mogućnosti ovim tijelima da, između ostalog, učestvuju u izradi nacрта nacionalnih standarda pristupačnosti, daju komentare na postojeće zakone i na nacрте zakona, da podnose prijedloge za nacрте zakona i politika i da u potpunosti učestvuju u kampanjama za podizanje nivoa svijesti i edukaciji. Proces monitoringa primjene Konvencije na nacionalnom i međunarodnom nivou treba vršiti na pristupačan način koji promovise i osigurava efektivno učešće osoba s invaliditetom i njihovih reprezentativnih organizacija. Član 49 Konvencije propisuje obavezu država potpisnica da tekst Konvencije učine dostupnim u pristupačnim formatima. Ovo predstavlja inovaciju u oblasti međunarodnih sporazuma o ljudskim pravima i Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom u tom smislu treba posmatrati kao dokument koji postavlja presedan za sve buduće sporazume.

